

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКЕ СПІВТОВАРИСТВО

2005 р., Є.В. Пузирьов

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки
Національного технічного університету України
„Київський політехнічний інститут”*

Міжнародна інтеграція – об’єктивний процес зближення країн світу та їх суб’єктів у всіх сферах людського життя на основі спільності загальнолюдських інтересів. Стосовно системи освіти це поняття визначає систему відносин, що складається між країнами, різними міжнародними інституціями в процесі входження у міжнародний освітній простір. Унаслідок приєднання національних освітніх систем до інтеграційних процесів, які прискорюються, закладається організаційно-правове, економічне та соціально-етичне підґрунтя не тільки для розширення професійних обмінів (стажувань, практики тощо), але й формується новий тип особистості – громадянина світу.

Ідея інтернаціоналізації освіти у Європі бере свій початок ще в середньовіччі, з часу зародження перших європейських університетів. Концепція інтернаціоналізації освіти на інституційному рівні означає впровадження міжнародного виміру в такі функції закладів освіти, як навчання, науково-дослідна робота, надання освітніх послуг і може здійснюватися в рамках таких підходів:

- підхід, базований на діяльності, включає такі традиційні заходи як забезпечення мобільності студентів і професорсько-викладацького складу, міжнародне працевлаштування студентів, технічна підтримка і передача знань, спільна дослідницька діяльність, зміна навчальних планів тощо;
- підхід, базований на „компетентності”, зосереджує увагу на економічних результатах від інтернаціоналізації, пов’язаних з формуванням людини як професіонала і як особистості;
- у фокусі культурного підходу перебувають такі результати діяльності закладів освіти, як створення інтернаціональної культури в університетських містечках;
- у стратегічному підході, в якому поєднані елементи вище згаданих підходів, оцінюється потенціал закладу освіти щодо його здатності розробляти інтегровану стратегію, спрямовану на досягнення статусу міжнародного рівня.

На європейському рівні практичну реалізацію концепції інтернаціоналізації освіти здійснюють такі міжнародні організації, як Європейський центр вищої освіти ЮНЕСКО, комісія Ради Європи,

Європейська асоціація міжнародної освіти, Інститут ЮНЕСКО, Європейська асоціація вищої освіти, європейська мережа національних інформаційних центрів по академічному визнанню і мобільності ЮНЕСКО і Ради Європи, котра об'єднує більше 50 країн Східної, Центральної та Західної Європи, а також Австралію, Канаду, Ізраїль та США.

Активний досвід європейської інтеграції налічує близько трьох з половиною десятиліть кінця ХХ століття. Концепція європейської інтеграції формувалася в рамках двох підходів: федералістського та функціоналістського. Перший підхід відстоював ідею, що місцеві, регіональні, національні та європейські уряди мають співпрацювати і взаємно доповнювати один одного. Другий підхід наголошував на поступовому переході суверенітету від національного рівня до європейського. Сьогодні на міжнародному рівні закріплене єдине розуміння щодо залучення національних і регіональних урядів до співпраці у незалежних демократичних європейських інституціях. Ефективною сферою їх спільної діяльності, на думку окремих дослідників, виступає єдиний ринок, монетарна політика, економічне й соціальне об'єднання, зовнішня політика, безпека, політика зайнятості, охорона довкілля, внутрішня та оборонна політика тощо.

Початок інституціоналізації інтеграційних процесів на Європейському континенті датується 1951 роком – роком підписання угоди про Європейське об'єднання вугілля та сталі (Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди). У 1957 році була підписана угода про заснування Європейського Співтовариства (засновано європейський спільний ринок, передбачено подолання національних бар'єрів на шляху вільного руху робочої сили, товарів, капіталу та послуг тощо). У 70-х роках в умовах нового етапу науково-технічної революції, який вимагав структурної перебудови національних економік, західноєвропейська інтеграція отримує новий потужний імпульс. Перед країнами Європейського Співтовариства (ЄС) (до яких у 1972 році приєдналися Данія, Ірландія, Великобританія) постало завдання об'єднати свої ресурси для подолання відставання від США та Японії в таких галузях, як мікроелектроніка, біотехнологія, виробництво нових матеріалів тощо. На початку 90-х років ХХ століття Маастрихтським договором (1991 р.) в країнах-учасниках ЄС практично були закладені основи єдиного ринку, створені передумови формування валютного, економічного та політичного союзів. Цим договором, який набув чинності у 1993 році, було закріплено такі принципи євроінтеграції як свобода переміщень в рамках ЄС капіталів, товарів, послуг, робочої сили, інформації, введення єдиної валюти. Важливе значення для практичної реалізації концепції євроінтеграції мають положення договору про громадянство, які розкривають потенціал єдиного загальноєвропейського громадянства.

Європейська інтеграція – це розширення сфери дії принципу свободи на різні європейські народи і різні сфери людської діяльності. Один з базових принципів ЄС – вільний обмін інформацією, закладений в основу реалізації

програм з підвищення рівня розвитку в ЄС технології, науки, освіти. Практичним аспектам реалізації цього принципу присвячена Лісабонська європейська нарада (2000 р.), де розглянуто питання Європейської електронної ініціативи (зазначено такі перспективи розвитку: освіта, підвищення кваліфікації, стимулювання використання системи електронної торгівлі, зниження вартості виходу в мережу Інтернет тощо).

Успіх європейської інтеграції значною мірою залежатиме від активізації європейської системи вищої технічної освіти. Ці процеси невіддільні від реформ національних освітніх систем, потребують додаткових інвестицій в цю галузь, зокрема на самоосвіту, дистанційне навчання, освіту через Інтернет. Сучасні тенденції розвитку європейської системи вищої технічної освіти (збільшення темпів і розширення масштабів підготовки фахівців різних рівнів кваліфікації, збільшення тривалості обов'язкової освіти, розширення різноманітності закладів освіти, підвищення якості навчання, функціонування ринку освітніх послуг тощо) потребують створення необхідних умов для їх ефективної реалізації. В історичному плані посилення європейської інтеграції супроводжувалось вдосконаленням законодавчого регулювання системи освітніх відносин, зокрема, в частині порівняння освітніх систем і взаємовизнання дипломів про вищу освіту для всіх країн європейського континенту.

Уряди провідних європейських країн усвідомлюють, що головним фактором конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти на континентальному й світовому рівні є використання потенціалу її багатоманітності. Європі потрібно зміцнювати свою конкурентну позицію, не стільки копіюючи американські моделі, скільки розвиваючи багату різноманітність національних систем вищої освіти. З метою запровадження та розвитку цих положень у 1999 році міністри освіти майже 30 європейських країн підписали Болонську декларацію, метою якої є встановлення європейської зони вищої освіти, сприяння поширенню європейської моделі освіти у світовому масштабі. Для цього повинні бути зроблені такі кроки:

- прийняття більш зручної і порівняльної системи рівнів (ступенів) освіти з тим, щоб сприяти працевлаштуванню європейських громадян, а також конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти на світовому ринку освітніх послуг;
- прийняття системи, базованої на двох освітніх рівнях: навчання на першому з них триває не менше ніж три роки, і він визнається на європейському ринку праці, а також в системі вищої освіти як відповідний рівень кваліфікації;
- розвиток Європейської системи залікових одиниць, а також системи залікових одиниць для проведення експериментального і до вузівського навчання (ці залікові одиниці мають бути прийняті

університетською системою як засіб, що сприяє мобільності студентів);

- усунення перепон в доступі студентів до всіх видів освітніх послуг;
- термін праці в Європі викладачів, наукових працівників, адміністративного персоналу повинен враховуватися при нарахуванні пенсії і виплат по соціальному страхуванню;
- розвиток критеріїв і методології оцінки якості викладання;
- введення такого важливого поняття, як „європейський простір вищої освіти”, який повинен бути адаптованим до змісту курсу навчання, співпраці між навчальними закладами, схем мобільності, інтегрованих програм навчання, тренінгу і проведення наукових досліджень.

Враховуючи відмінності у системах освіти країн Європи, Болонська декларація пропонує такі загальні рекомендації щодо терміну навчання: студенти можуть досягти рівня бакалавра, навчаючись впродовж трьох-чотирьох років на основі системи залікових одиниць (ECTS), рівня магістра – близько п'яти років, також на основі системи залікових одиниць.

Адаптацію національних освітніх систем до європейського простору освіти повинно супроводити введення державних стандартів підготовки фахівців з вищою технічною освітою. У розроблених згідно з європейським рівнем вимог до вищої освіти державних стандартах особливий наголос зроблено на гуманістичному спрямуванні освіти. Якісне оновлення європейського освітнього простору відкриває для країн ширші можливості реалізації їх інтелектуального потенціалу, його примноження через розширення доступу до поля інформації, економіки, базованої на знаннях. Водночас цей процес закладає основу для нарощування потенціалу інформаційного суспільства.

За оцінками провідних спеціалістів світу, XXI століття ознаменується створенням глобального інформаційного суспільства. Посилиться вплив таких головних факторів, які визначатимуть суспільно-економічні зміни в сучасному світі: розвитку інформаційного суспільства, глобалізації, появи науково-технічної цивілізації, що базується на інформації. Застосування і розвиток Інтернету, інформаційних структур, персональних комп'ютерів торуватимуть шлях до нового типу суспільства – суспільства знань.

Перехід до постіндустріального типу суспільства оновлює способи і форми надання освітніх послуг. Відео, послуги мережі Інтернет дозволяють студентам бути присутніми на заняттях, що проводяться в іншій країні, на іншому континенті. Новітні інформаційні технології настільки швидко і динамічно розвиваються і завойовують освітній простір, що практично знімають обмеження щодо кількості споживачів освітніх послуг, оскільки збільшують можливості їх надання незалежно від місця праці і місця

проживання, забезпечуючи тим самим рівність доступу до навчання, розширення і глобалізацію освітнього простору.

Дуже важливо забезпечити умови для впровадження якісно нової інформації в дисципліни, що формують фахові знання спеціалістів у загальноосвітніх та спеціальних освітніх закладах. Цей процес вимагає системного підходу до забезпечення освітньої діяльності технологічними засобами, здатними активізувати просування інформації до студентів й викладачів. Комп'ютеризація навчання вносить зміни в структурування вищої освіти завдяки транснаціональній передачі інформації на величезні відстані. Концепція транснаціоналізації навчання відкриває великі перспективи в наданні освітніх послуг для зайнятої частини населення, для якої є важливим чергувати впродовж всього життя періоди трудової активності й навчання. За своєю природою транснаціональна освіта має багато форм і варіантів, котрі можуть надаватися через дистанційні програми освіти, за ліцензією, через інтеграцією навчальних програм, партнерські угоди тощо.

Виявом системних закономірностей, які засвідчують існування та розвиток різноманітних взаємозв'язків на національному та міждержавному рівнях, є активне поширення глобальних процесів на ринку технічної освіти, насамперед вищої. Інтернаціоналізація освітнього простору розширила співробітництво окремих навчальних закладів, поживавився обмін студентами і викладачами. Освоєння новітніх інформаційних технологій дозволяє зробити вагомі кроки в створенні глобальної системи технічної освітнього простору.

Поняття глобалізації вищої технічної освіти трактується як результат прискореного розвитку інформаційних технологій. Воно відображає тенденцію до формування міжнародних просторів освітніх послуг, їх цілеспрямований розвиток на рівні країн, регіонів, заміну традиційних форм їх надання. Поряд із поняттям глобалізації освіти широко вживаним є поняття міжнародної освіти, яке включає міжнародний зміст навчальних планів, навчання за спеціалізованими програмами; академічну мобільність студентів, міжнародну міграцію вчених в галузі наукових досліджень; надання технічної допомоги іншим країнам, участь у спільних освітніх і науково-технічних програмах. Як глобалізація освіти, так і міжнародна освіта мають спільну мету, яка полягає у підготовці студентів, здатних адаптуватися до реального світу; у формуванні конкурентоспроможних на глобальному рівні фахівців; у розширенні розуміння національної та інших культур, релігій, політичних систем; у формуванні у студентів глобального сприйняття світу тощо.

Починаючи з кінця ХХ століття, у більшості країн – світових лідерів – провідну роль серед найважливіших факторів становлення нової економіки відіграють знання, освіта, рівень поширення яких можна вважати індикатором рівня життя населення. Сформована з часу Другої світової війни тенденція щодо інтернаціоналізації освіти набуває якісно нових рис. Роста суспільне усвідомлення того, що поняття універсальної професійної освіти, крім національного, повинно містити міжнародний компонент.

За класичним визначенням, інтернаціоналізація освіти – це процес впровадження міжнародного виміру в такі функції навчального закладу як викладання, дослідження, надання послуг. Головними причинами інтернаціоналізації навчальних закладів є політичні, економічні, академічні, культурні. За політичною причиною інтернаціоналізація освіти виступає як знаряддя зовнішньої політики. За економічною причиною її призначенням є підвищення конкурентоспроможності в ринкових умовах. За академічною – завдяки інтернаціоналізації досягається висока якість і різноманітне викладання й навчання; за культурологічною – виховується повага до культурного і етнічного багатоманіття кожної країни, досягається взаєморозуміння між народами. У другій половині ХХ століття ідея інтернаціоналізації розглядалася в тріаді понять „інтернаціоналізація – європеїзація – глобалізація”. Традиційно інтернаціоналізація освітньої діяльності визначає академічну мобільність студентів, професорсько-викладацького складу, надання національними навчальними закладами освітніх послуг іноземним студентам, інтернаціоналізацію навчальних планів, проведення міжнародних досліджень тощо. При включенні суб'єктів ринку освіти в інтеграційні процеси відтворюються умови, коли набуті в ході академічних обмінів знання примножують адаптаційні можливості студентів, викладачів з метою включення в нове європейське і глобальне середовище.

Поняття глобалізація описує більш фундаментальні зміни у світі, які є відображенням транснаціональних потоків робочої сили і капіталів, породжують труднощі з вирішенням проблем довкілля на національному рівні, виявляють незахищеність соціальних інститутів перед ринковою кон'юнктурою тощо. Створення економіки, базованої на знаннях, здійснюється паралельно з посиленням інтернаціоналізації виробництва. Відповідно до тенденції глобального оновлення світу відбуваються радикальні зміни у змісті, формах, методах національних освітніх систем, впевнено поширюються в освітньому просторі інноваційні форми навчання.

Об'єднаній Європі потрібне таке середовище європейської освіти, в якому „прозорість” різних структур буде поєднана з відкритістю національних систем для доступу і забезпечення академічної мобільності. Зростання мобільності студентів і співпраці викладачів сприятиме успішному опануванню вибраних інженерних професій, покращанню системи працевлаштування університетських випускників, підвищенню європейського статусу освіти загалом.

В більшості європейських країн інтеграційні процеси в освітній сфері здійснюються шляхом розробки схем міжнародної академічної мобільності внаслідок колективної допомоги декількох держав, міждержавного партнерства, співпраці між представниками професорсько-викладацького складу вищих закладів освіти тощо.

Освіта у ХХІ столітті, що базується на чотирьох принципах: вчитися, щоб знати; вчитися, щоб діяти; вчитися, щоб жити спільно з іншими; вчитися,

щоб жити, не може обмежитися виконанням лише ролі механізму передавання знань і культури між поколіннями. Їй належить стати засобом створення новацій для потреб світу, що динамічно змінюється. Так, освіта майбутнього повинна навчати принципам демократії, громадянського суспільства, розвитку ринкової економіки. Головним механізмом якісних трансформацій в оновленій освіті є інформатизація, яка забезпечує доступ до інформаційних ресурсів суспільства і надає ефективні засоби їх освоєння. Тому в умовах інформаційної складності і зростання кількості інформації освіта формує вміння нагромаджувати, селекціонувати і перетворювати зростаючі обсяги інформації.

У теоретико-прикладному плані поняття навчання і освітньо-професійної підготовки не є тотожними. Навчання є широким перманентним процесом, в ході якого людина стає більш інформованою, набуває знань, вмінь, формує власну суспільну позицію, поглиблюються її погляди, цінності, навички тощо. Все це збагачує інтелектуально-освітній потенціал особи. Поняття освітньо-професійної підготовки часто вживається як синонім навчання. Однак воно може трактуватися і дещо звужено – як збагачення професійної компетенції, вмінь, знань і позицій, які пов'язані з кращим виконанням нинішніх і майбутніх професійних обов'язків. На відміну від процесу навчання, яке здійснюється впродовж життя людини, професійна підготовка має короткотерміновий характер. Отже, професійна підготовка містить комплекс цілеспрямованих освітніх заходів, спрямованих на збагачення знань, вмінь, позицій, професійної кваліфікації компетенції працівника. Її систематичність сприяє збагаченню й ефективному використанню трудового потенціалу працівників, реалізації цілей організації.

Варто зазначити, що впродовж останніх років спостерігається зростання періоду навчання в усіх країнах завдяки розширенню діапазону освітніх програм – їх теоретичної, практичної, технічної, професійної спрямованості й інших видів навчання відповідно до національних умов.